

Historia ei loppunutkaan

Lähi-idän lohduton koston kierre todistaa, että nyky maailma tihkuu historiaa, kirjoittaa professori Markku Kuisma. Yhteiskuntaluokka, uskonto, kieli ja rotu ovat edelleen poltinmerkkejä, joiden mukaan ihmisiä poimitaan kuolemanleireihin. Ja 1910-luvun Suomi kuuluu Kuisman mukaan samaan eurooppalaiseen historian ketjuun kuin 1990-luvun Balkan.

Nopeimmat ehtivät vuosikymmenen sitten julistaa maailmanhistorian päättyneeksi.

Väkiläisten yhteentoukkojen raastama 1900-luku oli silloin päättynyt Neuvostoliiton ja kansainvälisen kommunismin romahtamiseen.

Syvien ideologisten intohimojen aika näytti saman tien jääneen taakse. Liberalismin, länsimaisen demokratian ja tehokkaan kilpailukapitalismin liitto oli voittanut taistelun maailmanherruudesta, ylivoimaisesti. Kaikki olisi hyvin, kunhan vain muu maailma sovi itsensä tämän liittokunnan ihanteisiin ja toimintatapoihin, kuten amerikkalaisen Francis Fukuyaman teesit antoivat ymmärtää.

Idylli särkyi jo syntymässä. Ensinnäkin tahra sinäytenä Balkanilla, sivistyneeksi rauhan maanosaksi luullun Euroopan eteläosissa.

Hyökkäävä nationalismi purkautui kiehuvaan ryöppyyn ihmiskunnan kasvoille, vaikka sen oli uskottu jo hähineen menneisyyteen. Uskonnotta, kielestä, rodusta ja etnisestä alkuperästä oli taas tullut poltinmerkkejä, jotka valikoivat ihmisiä kuolemanleirien jonoihin.

Nyky maailma ja sen pahimmat kriisipäätteet itse asiassa tiukuvat historiaa. Sen todistavat esimerkiksi israelilaisten ja palestiinalaisten lohduton koston kierre lähdessä ja irantilainen umpisolmu Euroopan länsilaidalla.

Muokkauksien vuositoukkojen voitoista ja vääryyksistä on tullut – tai niistä on tehty – tunteita kiihottavia kuvia kansojen kollektiivisiin muisteihin. Kuvat ovat yllyttäneet tekoihin, jotka hirmuisuudessaan ovat murskanneet kertaalleen rikkumattomaksi kuviteltuja rajoja.

New Yorkin musta tiistai kertoi muun ohella tästä rajojen rikkomisesta.

Viimeistään World Trade Centerin sortuvat pankkipilvenpirttijät osoittivat myös, kuinka rajuja voivat historiat laatuutavat voimat olla. Historian mahtavimman talous- ja sotilasvallan symbolit räjäytettiin ilmaan oikeastaan miltei ajatuksen voimalla.

Tuhoisaa iskuuhan ei tehnyt suurvalta-armeija. Nykytietojemme mukaan siihen riitti pieni ryhmä, jota ohjasivat historiallisten kokemusten varaan luotu uskonvarmuus ja häikäilemättömyys.

Kuivuneeksi luultu historia näyttää siis nousseen voimaksi, joka vaikuttaa maailman tulevaisuuteen vahvasti – ehkä väkevämmän kuin koskaan ennen.

Mutta mitkä oikeastaan ovat ne modernin maailmanhistorian perusvoimat, jotka löytyvät myös viimeaikaisen tapahtumien taustalta? Mihin pitäisi erityisesti paneutua silloin, kun etsitään syitä ihmismieliä, kansoja ja kenties kokonaisia siviiliasioita riivaaviin kipuihin, nöyryyksiin ja aggressioihin?

Jokainen vastaus näin suuriin kysymyksiin yksinkertaistaa monimutkaista todellisuutta. Mutta kun sen uhallinkin kitytään, ovat nationalismi, kapitalismi ja paikallisesti muovautuvat kulttuuriset identiteetit ne voimat, jotka kohoavat esiin.

Ne näyttävät törmänneen toisiinsa aina siellä, missä on jouduttu kaivamaan ihmismuistiin esiin joukkouhoista. Näin oli esimerkiksi eurooppalaista maailmaa runnelleissa maailmansodissa.

Maailmansodat syntyivät nationalistisista virtauksista, taistelusta maailman johtajuudesta ja suuryhtymien välisestä kilpajuoksesta. Kun ne yhdistyivät suurteollisuuden luomaan teknologiseen osaamiseen, syntyi jotain aivan uutta: ihmisten tuhoamisesta rakennettiin luokkihinaateluisuuden tapaan moderni tuotantomoto, jonka bruttaali tehokkuus päihitti kaiken aikaisemmin tunnetun.

Länsimainen industrialismi herätti aikoinaan yhteiskunnallista levottomuutta, konservatiivisia reaktioita ja kiihkeää moraalista keskustelua jo syntysijoiltaan. Niin se on tehnyt myös laajetessaan yli maailman. Se on antanut nostetta muun muassa arabinautomaalille 1950-luvulla ja sittemmin uskonnollisen fundamentalismin kiihkeimmille, anti-amerikkalaisille nykykuodolle.

Näiden virtausten luonnetta on vaikea ymmärtää katsomatta sitä, mitä ne ovat pitäneet kilpailijoinaan ja vihollisinaan.

Teknologisesti ja kaupallisesti ylivoimainen markkinatalous loi haastajana pohjaa nationalistisille uudistushankkeille oikeastaan kaikkialla. Suezin kanavan kansallistaminen Egyptin johtaja Gamal Abdel Nasser tavoitteli samaa kuin Iranin pääministeri Mohammad Mossadek, joka kansallisti öljynjalostamoita 1950-luvun

Yhteiskunnan ristiriidat purkautuivat Suomessa 1918.

alussa: he yrittivät päästä mukaan teollisen edistyksen valtavirtaan, joka lupasi vaurautta ja sotilaallista voimaa.

Länsimaisesta kapitalismista tuli usein viholliskuva samaan aikaan sekä uudenkaistajille että heidän paikallisisille vastustajilleen.

Uudistajien mielestä anglo-amerikkalaiset jätiläisyhtiöt loukkasivat kansallista itsenuttoa ja suvereniteettiä, kun ne tunkeutuivat jakamaan öljykenttiä ja pumppeita niiden mustaa kultaa teollisen maailman elämänteknisiin.

Uudistulijakkeet näyttivät törmävän öljy-yhtiöiden suojeleiden läntisten suurvaltain tykkäviennon ja korruptioon. Vakautta tavoiteltaessaan länsivallat tulivat syväjäädyttäneeksi vanhoja valtakuntia.

Vielä vaarallisempi vihollinen markkinataloudesta näyttää tulleen uskonnolliselle äärihelleille.

Laajentuva markkinatalous ei loukkaa pelkästään taloudellisella ja poliittisella ylivalloillaan. Se näyttää hyökkäävän myös kaikkia perittyjä arvoja ja sosiaalisia hierarkioita, koko ideologisen-uskonallista identiteettiä vastaan. Öljy-yhtiöt ovat tulleet etujoukkoina, ja niiden perässä on seurannut globaalit kapitalismin koko alueellinen ja kulttuurinen tuotepaletti, joka rikko vanhoja suhteita ja murskaa alleen pyhänä pidettyä.

Aivan oman keskustelunsa aihe on se, mitä puolustettavina traditiolaisissa yhteiskunnissa loppujen lopuksi on – ja varsinkin se, millaisiin vastahyökkäyksiin uskonnolla perusteltu pyhä viha oikeuttaa.

Uusien ja vanhojen kulttuurien rajut yhteentoukkaus ovat kuitenkin yleisiä historiallisia ilmiöitä. Sellaisia niitä kannattaa myös tarkastella.

Eikä sitä varten tarvitse mennä maapallon toiselle puolelle. Heräävä nationalismi ja moderni teollisuuskaupunkien eivätkä Suomessaakaan kohdanneet toisiaan ihan sopuisasti.

Molemmilla oli myös osansa kansakunnan historian väkivaltaisimmassa sisäisessä purkauksessa 1917–1918.

Ne olivat mukana välillisesti. Teollisesti takapajainen Venäjä heikkeni maailmansodassa ja sen imperiumi murtui. Se auttoi valtaan rajuun modernisoituihin tähänneet bolshevikit, ja se puolestaan avasi suomalaisille nationalistille yllättävän tilaisuuden irrottaa Suomi Venäjältä.

Ne vaikuttivat myös suuremmiin. Suomi eli vanhan maatalousyhteiskunnan ja uuden industrialismin saumakohdassa, jossa vanhoista sosiaalisista suhteista alkoi olla jäljellä vain niiden tuottamat ristiriidat. Uusi ei taas ollut ehtinyt tarjota tilalle kovin paljon muuta kuin mieltä kiihottavia lupauksia parempia.

Vuoden 1918 purkauksessa oli kyse kansallisesta itsenäisyydestä, yhteiskuntajärjestyksestä ja Suomen paikasta maailmas-

Nyt historiallisia jännitteitä puretaan Afganistanissa.

sa. Mutta siihen sekoittuivat myös yhteiskuntaluokkien, kieliyhöimien, rotukäsitysten ja etnisten identiteettien ristiriidat.

Juuri tällaisista yhdistelmästä syntyi räjähdyskenttää käyttäen julmille puhdistusoperaatioille. Ne liittyvät hakematta 1910-luvun Suomen ja 1990-luvun Balkanin samaan eurooppalaiseen historian ketjuun.

Eihän ollut sattuma, että punainen terrori löysi kiihkeimmän vihansa kohteita juuri kartanonherroista, suurteollisuuden johtomiehistä ja suuryhtymien virkailijoista. Heidät oli helppo yhdistää ruotsinkieliseen herraluokkaan, joka oli vuositoukka nyöryttänyt suomalaista, suomenkielistä kansaa.

Ruotsinkielinen ylä- ja keskiluokka puolestaan näki rahvaan punaisessa uhmassa kaooksen, joukkopsykoosin ja barbaarisen idän tuhoavia voimia. Mutta lisäksi sillä oli syitä pelätä oman kieliyöimän hukkuvan suomalaisuuden hyökyaaltoihin: ruotsinkielisen herrasväen kokemusena punakapina näytti liittyvän ääriennonomaanisen ja väkivaltaisen pidentyneen alkunaisen suomalaisen rodun valtaannousuun.

Siksiin reaktio oli ankara ja puhdistus työ hirmuinen.

Ommeksemme suomalainen yhteiskunta on nässä suhteissa rauhoittunut. Mutta oikeastaan juuri siksi on mahdollista turtua menneisyyden kipupisteisiin, traumoihin ja tabuihin pelkäämättä, että historiallinen tarkastelu puhaltaa jäähnyttä hiilloksia ilmielikeihin.

Tuskin on vaaraa, että kieltaistelu puhekaa uudelleen, vaikka tehtäisiin niin kuin Hufvudstadsbladet-lehden keskustelussa jokin aika sitten ehdotettiin: ryhdytään (itse)kritiittiseen analyysiin kielisuhteiden historiallisesta taustasta – myös sellaisista rotuideologisista ja etnisistä katsomuksista, joista on kielisovun nimissä vaiettu. Tämä vaikeumisen vuoksi ei suomenuot-salaisten ole ollut helppo päästä sopuun oman historiansa kanssa, sanottiin samaisessa keskustelussa.

Asiat eivät ole aivan kunnossa suomenkielisellään puolella. Siitä kielyvät alemmuudentunnon ja vihan purkaukset, joita vieläkin aika ajoittain puhaltaa pintaan.

Nämäkin havainnot vahvistavat käsitystä, että suomalaisen identiteetin historialliselle tarkastelu on sosiaalinen tilaus.

Suomen nykyhistorian nopeimmat tulkijat ovat ehtineet väittää, että Nokia merkitsee suomalaisten identiteetille samaa kuin Kalevala ja talvisota. Tällainen pelkitys on luultavasti syytä ottaa vakavissaan.

Historiantutkimuksen ei kuitenkaan pidä kiirehtiä kuvittamaan uuden Nokialandian sankaritapustoja. Väheksymättä lainkaan "kansaa taisteli, miehet kertovat" -kertomusperinnettä voi arvata, että pit-

kään kukoistaneen talvisotakirjallisuuden korvaa tulevaisuudessa samaa lajityyppiä edustava legendakirjallisuus. Siinä näyttämönä ovat Karjalan juoksuhautojen sijasta maailmanmarkkinat ja päähenkilöinä yritysten urheat palkkasoturit.

Peruskutsuunsa kritiittinen historiantutkimus ei saa tyytyä tällaiseen. Mutta onneksi se ei voi ohittaaakaan Nokialandian kutsuttua ilmiötä.

Itse asiassa Nokian läpimurto on lopulta puoliväkinen johdatellut historioitsijat ottamaan suuryhtymiset vakavasti ja vetänyt niitä taloushistorian marginaalista elimeliseksi osaksi kulttuurihistoriaa – sen laajassa ja myönteisesti vanhanaikaisessa merkityksessä.

Tähän suuntaan ei kuitenkaan pidä edetä siksi, että historioitsijoiden olisi oma tarpeellisuutensa todistaakseen kiireesti muututtava "valtioshamaaneista" yritys-johdon konsulteiksi.

Niin on tehtävä sen vuoksi, että jos suuryhtiöihin rooliin – ja niiden ja valtiollan suhteisiin – ei paneuduta, koko modernin maailman synty jää käsittämättömäksi.

Suomi tarjoaa kansainvälisesti kiinnostavan esimerkitapauksen, jonka kehityksen tarkastelu parhaimmillaan lisää ymmärtämystämme nykymaailmasta.

Eikä tarvitse rajoittua vain Nokiaan. Jos globalisoituvaa maailmaa tänään hallitsee Nokian kaltaiset kansainväliset jätytyhtymiset, niin kuin väitetään, Suomea hallitsivat jo 1920-luvulla suuret metsäyhtiöt. Niiden vaikutuksiin syventymiseen on laboratoriotutkimusta nykymaailman tärkeimmiksi otaksuttava liikevoimista.

Nationalismista, kapitalismista ja paikallisista identiteeteistä modernin maailmanhistorian perusvoimina puhutaan herkästi kielteisessä sävyssä. Kannattaa siksi katsoa myös kolikkujen toista puolta.

Silloin nähdään, että kansallistunne on usein nostanut laajojen kansanteroston koulutus- ja sivistystasoa. Moderni teollisuuskaupunkien ja väkivaltaisen pidentyneen alkunaisen suomalaisen rodun valtaannousuun.

Eivätkä paikalliset elämäntavat, moraaliset katsomukset ja kulttuuriset arvot ole vain koelmaa takapajuisia jäänteitä, jotka tekevät parhaan palveluksen itselleen ja ihmisikunnalle, jos väistysivä vastaan panematta modernisaation ulkomuodon.

Historiasta löytyy kieltämättä kuitenkin paljon myös alastonta pahuutta. Siihen on jokaisen jotenkin määriteltävä suhteensa.

Natsivallan ja sakalaisen kemianjäntä I. G. Farbenin kauhistuttavaa symbioosia tutkinut amerikkalaishistorioitsija Peter Hayes päätyi ajatuksiin, joista voisi olla apua.

Historian suurin ongelma ei ole niinkään selittää sitä, miksi pahat tekevät paha vaan sitä, miksi hyvät tekevät niin, hän tiivisti. Toisin sanoen hän kysyi: millaiset historialliset rakenteet, tapahtumakulut, paineet ja houkutteukset saavat meidät tavalliset ihmiset tekoihin, joihin emme toisenlaisissa tilanteissa missään tapauksessa ryhtyis?

I. G. Farbenia ohjanneet yritysjohtajat olivat kiistatta tavanomaisessa mielessä "hyviä ihmisiä" – siis lahjakkaita, hyvin koulutettuja, vakavasti ammattiansa ja elämän suhtautuvia miehiä, jotka antoivat maailmalle toinen toistaan hyödyllisempiä uutuustuotteita sulfaaläkkeistä ääninauhoihin.

Samainen Hayes päätyi pahuuden, moraalisen ja moraalisuhteiden suhdetta pohtieksaan toiseenkin käyttökelpoisen tuntuiseen ajateluun.

Tuntemattomaksi jääneeseen auktori-teettiin vedoten hän totei: jos historioitsijilla on julkista vastuuta, jos viha on osa heidän metodiaan ja jos varoituksen antaminen osa heidän tehtävänsä, on välttämätöntä, että he vihaavat tarkasti, täsmäl- lisesti.

Tieteen ja taiteen välimaastossa etenevän historiantutkimuksen on ehkä juuri tässä kohdin oltava lähempänä tiedettä kuin runoutta.

Molempia yhdistää pyrkimys totuuteen. Mutta historiantutkimuksen on etsittävä sitä omilla, tieteen pelisääntöihin kytkettyillä keinoillaan. Vain siten se kykenee täyttämään yhden perustehtävänsä: särke-mään vaaralliset harhakuvitelmat ja paljastamaan poliittisen manipuloimien, joka on puettu historian kaapuun.

Markku Kuisma on Suomen ja Pohjoismaiden historian professori Helsingin yliopistossa.

Ohoh mikä viikko!

Anneli Sundberg

Ei koskaan politiikkaan!

Varasin Tupla-suklaata, muistilehtiön, kaksi kuulakärkikynää ja silmälasit pikkupöydälle, nostin nojatuolin televisioruudun eteen ja ryhdyn odottamaan, mitä tapahtuu, kun presidentti Tarja Halonen ja keskustajohtaja Esko Aho kohtaavat Linnan itsenäisyysjuhliissa.

Silmälaseista ei tosin ollut hyötyä. Ne huurtuivat heti, kun näin rouva presidentin asun ja eleen, jolla hän kohensi hameitaan. Täsmälleen samalla liikkeellä miehet nostavat housujaan, kun he valmistautuvat tappeluuun.

Kun kiilloitin silmälasiani, poimin ajan kuluksi kätteleijä politiikkoja, joilla on mennyt tai menee huonosti. Aho ei suinkaan ole tasavallan ainoa epäonnen poliitikko.

Poliitikko ei ehkä tarvitse luonnetta, päätelin, mutta ura loppuu lyhyeen, jollei hän kestä julkista nöyryyttämistä, pa-nettelua, petoksia, putoamista. Liike-elämä edustajat pääsevät paljon vähem-mäisiä.

Ilkka Kanerva vilahdi ruudussa juuri, kun pohdiskelin, miksi liike-elämää pidetään niin armoittomana. Poliitikkaan armoitonta on. Bisnesjohtajaa suojelee yhteisten ja alajohtajien armeija. Hän saa rauhassa nauttia rakastajattariaan, urheiluautoistaan, kartanoistaan ja huvijohdeistaan. Poliitikko menettää maineensa, kun hän haksahtaa käyttämään taksituaan.

Mahtioko Kanervakaan muistaa, kuinka monta erää hän on poliitikassa hävinyt ennen Suomen Puolueen puolesta? Tuskin.

Kas, siinä meni Maria Kaisa Aula keskustasta. Hänkin on jo ehtinyt hävitä yhden puhejohtajavaalin.

Ja siinä sipsutti ruudun poikki kokoomuksen Marjukka Karttunen, jonka poliittinen ura joutui vakavaan kriisiin juuri itsenäisyysjuhlien alla. Muotisuunnittelija kadotti hänen iltopukunsa.

Kun olin juhlla edeltäneenä päivänä hippailemassa eduskunnassa, kaikki miehet olivat huolissaan edustaja Karttunen kadamosta iltopuvusta. Joku puku on löytnyt, he kyselivät hauskannäköiseltä Karttuselta. Karttunen vaikutti stressaantuneelta.

Suuraavaksi bongasin ruudusta Anneli Jätteenmäen punaisessa iltopuvussa. Tyylikkästä, mutta minun käsitykseni mukaan Jätteenmäkin on joutunut vastatuuleen. Uralaskeimat menivät uusiksi, kun Aho ei väistynytään tieltä vapaaehtoiseksi.

Tutunnäköinen tuu pyöreä hahmo... Kumarruin lähemmäs ruutua. Pertti Paasio tietysti, mies, joka tuli kuuluisaksi eriparisista kengistä. Muistelin, että hän oli vaikeuksissa jo silloin, kun hänellä oli jalassa saman parin kengät. Ker-ran äänestäjä pudottivat hänet eduskunnasta. Sitten demaritoverit poikaisivat puoluejohtajan tuolin hänen altaan. Mo-ni on menettänyt elämänsänsä vaimon.

Hei, siinä taisi mennä sinissä pitsissä kokoomuksen Pella Kokkonen. Menettäjä hänkin. Viimeksi hän hävisi arvalla ministerin paikan.

Tankkini hiukan suklaata, kun presidentti ruudussa valmistautui ottamaan vastaan pääoesta tulevat vierat. Sieltä olivat tulossa mestaruusruuan poliititset hävijät.

Papit, tuomarit ja sotilaat saivat men-nä. Terästäydyn vasta, kun Ahteen paris-kunta tuli sisään. Pari menetti hienon, poliittisesti hankitun virkapaikan, kun Matti Ahde sai lähteä Veikkauksesta, mutta urasta olivat setään jäljellä Lin-nan kutsut.

Suuraavakin pari näytti tutulta. Tajusin tirkisteleväni Irene ja Kalevi Sorsa, jonka mahtava poliittinen ura jäi viimeistelemättä. Sorsasta ei koskaan tullut presidenttiä, ei edes sosiaalidemokraattien presidenttiehdokasta.

Sitten koitti odottamani hetki: Aho! Rekisteröin Esko Ahon kevyen nyky-käyksen.

Pokka piti, vaikka mies on alle viisi-kymmennä ehtinyt menettää jo päämi-nisterin, presidentin ja Suomen Pankin johtajan paikan.

Ruudun ääressä löin itsekseni vetoa, että Nokian pääjohtaja Jorma Ollila olisi jo ottanut Nokian pääkonttorin kainaloonsa ja poistunut maasta, jos hänen motiivejaan, kykyjään, epäonnistumi-siaan ja yksityisasiotaan olisi käsitelty julkisuudessa yhtä julman yksityiskoh-taisesti kuin Aho.

En kyllä rupeaisi poliitikoksi.